Інформаційна довідка
щодо посилення захисту прав і свобод людини і громадянина під час примусового виконання рішень*

Анотація. *В інформаційній довідці проаналізовано проблеми правового регулювання захисту прав і свобод людини і громадянина під час примусового виконання рішень, можливі шляхи їх вирішення у контексті проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо посилення захисту прав і свобод людини і громадянина під час примусового виконання рішень» (реєстр. № 16076 від 15.09.2026).*

Ключові слова: *державний виконавець, приватний виконавець, примусове виконання рішення, Європейський суд з прав людини, стягувач, грошові кошти, побачення з дитиною, органи опіки і піклування, боржник, штраф, відрахування з пенсії.*

Вступ

В Україні діє низка нормативно-правових актів, які регулюють відносини щодо виконання рішень судів та інших органів, зокрема закони України «Про виконавче провадження», «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Проте механізм примусового виконання судових рішень залишається недосконалим, а права людини і громадянина у цьому контексті потребують посилення захисту.

Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо посилення захисту прав і свобод людини і громадянина під час примусового виконання рішень» (реєстр. № 16076 від 15.09.2026) (далі – законопроєкт) спрямований на усунення виявлених порушень під час примусового виконання судових рішень. Його підготовка здійснювалася з урахуванням рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, національної судової практики задля забезпечення реалізації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та своєчасного виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Метою цієї інформаційної довідки є аналіз як правопорушень, виявлених під час примусового виконання судових рішень, так і пропозицій, спрямованих на їх усунення.

Основна частина

Примусове виконання судових рішень є заключною ланкою судового процесу й саме завдяки примусовому виконанню досягається кінцева мета судового розгляду справ – захист порушених, оспорюваних, невизнаних прав конкретного суб’єкта. У випадках невиконання судових рішень під сумнів ставиться уся система судочинства, а гарантії прав та їх захисту перетворюються

на ілюзії, що підриває основи демократії, верховенства права, правопорядку в державі. Тому своєчасне примусове виконання судових рішень має забезпечуватися належним правовим регулюванням та дієвою відповідальністю суб'єктів їх виконання.

Аналіз судової практики, дані перевірок Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, поточний стан виконання рішень ЄСПЛ дозволяють виявити необхідні напрями правового впливу на учасників виконавчого провадження, щоб збалансувати їхню поведінку та відповідальність.

Зокрема, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (далі – омбудсман) у своїй Доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році констатував негативне значення норми Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» (підпункт 3 пункту 6-1 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення»), яка була внесена Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану» від 27 липня 2022 року № 2455-IX[1] і ввела мораторій на планові та позапланові перевірки діяльності приватних виконавців під час дії воєнного стану, що призвело до відсутності механізму притягнення приватних виконавців до дисциплінарної відповідальності, зумовило систематичне порушення правил професійної етики приватними виконавцями та невиконання або неналежне виконання ними своїх обов'язків[2]. Використання Міністерством юстиції України автоматизованої системи виконавчого провадження з метою отримання інформації щодо поточного стану виконавчого провадження є недостатнім заходом і не має наслідком застосування дисциплінарних стягнень щодо приватних виконавців, що могло б запобігти вчиненню повторного порушення в майбутньому. Тому, на переконання омбудсмана, такий «альтернативний механізм, запропонований Мін'юстом, на противагу повноцінному відновленню проведення перевірок діяльності приватних виконавців, не може вважатись ефективним та таким, що запобігає протиправній бездіяльності приватних виконавців або ж спонукає їх до сумлінного виконання своїх обов'язків»[3]. Омбудсман рекомендував Міністерству юстиції України розробити законопроєкт щодо внесення змін до Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання

[1] Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану : Закон України від 27.07.2022 р. № 2455-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2455-20#Text

[2] Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf

[3] Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf

судових рішень і рішень інших органів» у частині скасування дії підпункту 3 пункту 6-1 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення»[4].

Верховна Рада України у Постанові «Про щорічну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році» від 30 травня 2023 року № 3126-IX рекомендувала Кабінету Міністрів України, іншим органам державної влади та органам місцевого самоврядування розглянути рекомендації, наведені в представленій омбудсманом щорічній доповіді, та вжити заходів у межах компетенції щодо належного забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні[5]. Кабінет Міністрів України на виконання зазначеної Постанови розробив законопроєкт, метою якого в пояснювальній записці визначено також «удосконалення чинного законодавства та належного виконання Україною міжнародних зобов'язань перед Радою Європи в частині належного та своєчасного виконання рішень Європейського суду з прав людини».

Стосовно належного та своєчасного виконання рішень ЄСПЛ важливо забезпечити реалізацію статті 41 Європейської конвенції з прав людини, якою передбачено надання Судом потерпілій стороні справедливої сатисфакції[6], частини першої статті 8 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» щодо здійснення виплати відшкодування стягувачеві у тримісячний строк з моменту набуття рішенням ЄСПЛ статусу остаточного або у строк, передбачений у рішенні. Якщо з низки причин невиплачені державою кошти депоновані, не можна вважати, що рішення ЄСПЛ виконане повністю, адже особи, яким призначені компенсації, не отримали їх. На жаль, перешкоди для виконання створює і збройна агресія росії проти України.

Стурбованість викликає статистика сучасного стану виконання рішень ЄСПЛ в Україні щодо виплати присудженої сатисфакції потерпілим. У щорічному звіті Комітету міністрів Ради Європи за 2025 рік у частині дотримання строків платежів дані свідчать про наявність в Україні системних проблем із дотриманням прав людини, що не обмежуються лише порушенням строків виплати компенсації, адже в більшості держав Ради Європи показники обмежуються одиничними цифрами, тобто Україна лідирує за кількістю справ, як розглянутих ЄСПЛ щодо України, так і тих, що знаходяться на розгляді[7]. Відповідні дані наведені в Таблиці 1.

---

[4] Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf

[5] Про щорічну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році : Постанова Верховної Ради України від 30.05.2023 р. № 3126-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3126-IX#Text

[6] Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

[7] Annual Report 2025 of the Committee of Ministers. URL: https://www.coe.int/en/web/execution/annual-report-2025#page-161

Таблиця 1

Держава	Платежі в межах встановленого строку		Платежі з порушенням встановленого строку		Справи, що очікують підтвердження платежів станом на 31 грудня		... зокрема випадки, щодо яких ця інформація очікується понад шість місяців (після закінчення строку платежу)	
	2024	2025	2024	2025	2024	2025	2024	2025
Україна	54	67	72	62	1	1	290	329

З аналізу кількості платежів із порушенням встановленого строку та тих випадків, щодо яких ця інформація очікується понад шість місяців (після закінчення строку платежу), випливає, що проблема порушення строків виплати сатисфакції в Україні існує з року в рік. Кабінет Міністрів України в законопроєкті пропонує вирішити її шляхом подовження строків депонування виділених для виплати сатисфакції коштів до п’яти років. Нині такий строк обмежується одним роком (частина сьома статті 47 Закону України «Про виконавче провадження»). Отже, у разі прийняття законопроєкту буде вирішено проблему коротких строків зберігання коштів на депозитному рахунку, перш ніж їх буде перераховано до Державного бюджету України. Проте це не забезпечить належне виконання Україною міжнародних зобов’язань перед Радою Європи, а саме: належне, повне та своєчасне виконання рішень ЄСПЛ, як це викладено в пояснювальній записці до законопроєкту. Потрібно ще забезпечити механізм зв’язку між стягувачем і виконавцем та можливі способи перерахування коштів, зважаючи на триваючий військовий стан. Наприклад, частина стягувачів перебуває за межами України, а місце їх проживання невідоме, або вони опинилися на тимчасово окупованих територіях чи в районах ведення бойових дій, звідки виїзд неможливий або ускладнений, або перебувають у полоні, або померли, або безвісти відсутні і т.д. Потрібно звернути увагу й на те, що війна в Україні вже триває понад 4 роки, а попередньо депоновані кошти через рік зберігання на депозиті державної виконавчої служби чи приватного виконавця перераховувалися до Державного бюджету України.

В аспекті удосконалення механізму виплати Україною справедливої сатисфакції за рішенням ЄСПЛ важливе значення має вивчення досвіду інших держав Ради Європи. Наприклад, Німеччина на рівні процесуального закону закріпила правило про право кредитора отримати депоновану для нього суму через 30 років після отримання повідомлення про внесення[8]. У Франції так само кошти на депозиті доступні протягом 30 років[9]. У Польщі термін зберігання депонованих коштів, зокрема і виділених на виплату сатисфакції відповідно до рішення ЄСПЛ, значно коротший – 3 роки[10]. Отже, строки депонування коштів,

[8] Deutsches Bürgerliches Gesetzbuch §382. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html
[9] Code monétaire et financier L. 518-24. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006072026/LEGISCTA000006140044/#LEGISCTA000028635775
[10] Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o likwidacji niepodjętych depozytów Art. 4. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20062081537/T/D20061537L.pdf

що є певною гарантією отримання сатисфакції від держави-порушника прав, дуже різняться.

Проте не менш вагомим елементом у механізмі належної виплати сатисфакції, присудженої ЄСПЛ, є комунікація з особами, які мають право на отримання сатисфакції від держави. Аналіз процесуального законодавства та матеріального права європейських держав дозволяє звернути увагу на такі законодавчі вимоги: публікація повідомлень на сайтах судів або в публічних електронних реєстрах чи публічних бюлетенях про виділення коштів державою для сатисфакції за рішеннями ЄСПЛ або про їх розміщення на депозит органу юстиції, виконавчої служби і т.п.[11] Тобто у разі відсутності інформації про особу, якій призначено виплату компенсації, неможливості отримання нею повідомлення за вказаною адресою проживання, ця особа чи її адвокати, родичі, спадкоємці можуть відслідкувати повідомлення з публічно доступних ресурсів[12]. У Німеччині також є законодавча вимога про обов'язковість письмового повідомлення особи за останнім відомим місцем її проживання щодо закінчення строку зберігання на депозиті неотриманих нею коштів (тобто на 30-му році зберігання)[13].

Законопроєктом передбачається удосконалення деяких положень законодавства щодо примусового виконання судових рішень за участі дитини, зокрема судових рішень про встановлення побачення з дитиною, про усунення перешкод у побаченні з дитиною. Запропоновані зміни щодо обов'язкової участі у відповідних виконавчих діях органів опіки та піклування, експертів, спеціалістів (наприклад, психологів), оформлення підтверджуючих документів щодо перешкоджання проведенню виконавчих дій, посилення штрафних санкцій, на наш погляд, є позитивними. Вони відповідають інтересам дитини та способам захисту прав батьків дитини, інших її родичів (статті 32, 39, 64[1] Закону України «Про виконавче провадження» у редакції законопроєкту).

Запропонована законопроєктом редакція частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження» спрямована на захист прав людини і громадянина, зокрема в частині соціального захисту пенсіонерів, оскільки в останньому абзаці зазначеної статті передбачено, що після всіх відрахувань із пенсії її розмір до виплати не може бути меншим від установленого законом розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Ці зміни сформульовані з урахуванням позиції Конституційного Суду України, викладеної у його Рішенні від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023. Конституційний Суд України визнав «такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), приписи абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016

[11] Kodeks postępowania cywilnego. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Art. 693[3]. Ogłoszenie o zezwoleniu na złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego, ustanowienie kuratora. URL: https://arslege.pl/ogloszenie-o-zezwoleniu-na-zlozenie-przedmiotu-swiadczenia-do-depozytu-sadowego-ustanowienie-kuratora/k14/a9914/

[12] Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o likwidacji niepodjętych depozytów. Art. 6. Wezwanie do odbioru depozytu. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/likwidacja-niepodjetych-depozytow-17313211?unitId=art(6)

[13] Hinterlegungsgesetz (HintG) Vom 11. Mai 2010. § 15 HintG (Benachrichtigung des Gläubigers); § 28 Dreißigjährige Frist. URL: https://www.landesrecht-bw.de/bsbw/document/jlr-NNLBW00007F8A

року № 1404-VIII, абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV у тім, що вони унеможливлюють виплату – у розмірі не нижче прожиткового мінімуму – пенсії, що є основним джерелом існування, призначеної в установленому законом розмірі прожиткового мінімуму»[14].

Зазначеним Рішенням Верховній Раді України рекомендовано унормувати порядок відрахування із пенсії у разі звернення стягнення на неї у виконавчому провадженні, установлений приписами абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», з урахуванням приписів Конституції України та цього Рішення.

Висновки

Нині в Україні існує низка проблем правового регулювання захисту прав і свобод людини і громадянина під час примусового виконання рішень. Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо посилення захисту прав і свобод людини і громадянина під час примусового виконання рішень» (реєстр. № 16076 від 15.09.2026) дозволяє вирішити найгостріші питання захисту прав людини і громадянина під час примусового виконання судових рішень, покращує та збалансовує становище сторін виконавчого провадження, сприяє дотриманню процедур виконавчого провадження, формуванню відповідальної поведінки боржників. Положення законопроєкту ґрунтуються на засадах верховенства права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конституції України. Врахування у законопроєкті рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи, Конституційного Суду України, Уповноваженого з прав людини Верховної Ради України, результатів аналізу виконавчих проваджень вплинуло на практичний характер пропонованих змін, їх актуальність, достатню виваженість.

Дослідницька служба
Верховної Ради України

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

[14] Рішення Конституційного Суду України від 22.03.2023 р. № 3-р(II)/2023. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3-rii2023.pdf